

J. VIJGEN

De staat van aanmatiging en de vrees voor God

Wie een kerkgebouw binnengaat en observeert wat er allemaal gebeurt en nog meer, wie aan een Heilige Mis deelneemt, kan soms niet anders dan zich de vraag stellen of christengelovigen nog wel een besef van eerbied en ontzag hebben voor de aanwezigheid van het heilige, of beter, de Heilige.

Maar méér nog dan het uitwendige gedrag is er de inwendige instelling. Het lijkt soms alsof vele christenen zich niet meer bekommeren om schuld en zonde, het overtreden van Gods geboden en ondeugden bagatelliseren, geen moeite doen om verleidingen te overwinnen en de gelegenheid tot zonde te vermijden, het sacrament van de boete als overbodig beschouwen en zichzelf geruststellen met de verwachting dat iedereen naar de hemel zal gaan. Het lijkt alsof vele christenen achteloos zijn geworden over hun verlossing. Het lijkt niet in hen op te komen dat de Heer ook over hen zou kunnen wenen, zoals Hij over Jeruzalem weende, en dat Hij eens tot hen zal zeggen dat zij ‘de tijd, waarin barmhartig op u werd neergezien, niet hebben erkend.’ (vgl. Lc., 19,41-44). Voor velen van hen lijken de woorden van de apostel Paulus bijna betekenisloos te zijn: “Want velen leiden een leven... ik heb u vaak op hen gewezen, maar nu kan ik er niet dan met tranen over spreken; de vijanden van Christus’ kruis. Zij zijn op weg naar de ondergang, hun buik is hun god, in hun schande stellen zij hun eer, zij hebben hun zinnen gezet op het aardse.” (Fil. 3,18-19).

Een groot deel van de christenen leeft in zulk een staat van aanmatiging. Aanmatigend is degene die denkt dat God hem genade zal geven, zonden zal vergeven en hem eeuwige zegen zal schenken, ook als hij zich niet inspant, het kwaad niet vermijdt, het goede niet doet. Maar aanmatiging is een zonde tegen de Heilige Geest. Velen hebben de vrees voor God verloren, de vrees voor God waarvan de Heilige Schrift, Gods Woord, zegt dat dit het begin van wijsheid is, de vrees voor God die een gave van de Heilige Geest is (vgl. Spr. 1,7; Ps. 110/111,8-10; Job 28,28). Is er in deze staat van aanmatiging nog wel de mogelijkheid om zout der aarde te zijn of om überhaupt te evangeliseren?

Want als de kern van het geloof is aangetast, als er omtrent God zelf en zijn eigenschappen en daden misvattingen bestaan, hoe kan het christelijk geloof dan nog worden uitgedragen? Indien men, weliswaar niet zoals in het Oude Verbond (Dt. 27,15) voor zichzelf een gesneden of gegoten beeld van God maakt, maar voor zichzelf een denkbeeld gemaakt heeft, een beeld dat past bij

de eigen ideeën, dat ‘geruststellend’ is, dat niet ‘verontrust’ omdat het simpelweg in het verlengde ligt van smaak en voorkeuren, hoe kan dan nog op christelijke wijze gehandeld worden?

Het verlies van het juiste beeld van God brengt het verlies van het juiste gedrag ten aanzien van God met zich mee. Wie niet meer weet wie God is, weet nog minder wat zonde is. Wie de betekenis van de geboden en de impact van de zonde niet meer kent, neemt ook Gods beloften en dreigementen niet meer serieus. Wie niet meer in de hemel gelooft, verlangt er niet meer naar, en wie niet meer naar de hemel verlangt, heeft geen heilzame vrees meer om zijn zaligheid te verliezen. En omgekeerd, wie niet meer in de verdoemenis gelooft, vreest die niet meer en doet niets om eraan te ontkomen. Bovendien is de vrees voor God nauw verbonden met eerbied. Waar de vrees voor God uitdooft, daar verdwijnt ook de eerbied voor God. Wie God niet langer vreest, behandelt Hem niet langer met eerbied.

De Heilige Schrift en Sint-Thomas van Aquino

Laten we dus terugkeren naar de H. Schrift en naar Sint Thomas van Aquino. Heiligheid behoort tot de kern van wat God in de H. Schrift over zichzelf openbaart. God, die de oneindige volheid van leven is, een volheid die de schepping overstijgt, heeft de mens voor Hemzelf geschapen. God trekt de mens daarom aan en Hij trekt zich de mens aan. In deze ontmoeting met het mysterie van God voelt de mens echter ook de afstand die hem van God scheidt. Het mysterie van God doet, in de bekende woorden van Rudolf Otto, de mens beven van ontzag en trekt de mens tegelijkertijd aan (*mysterium tremendum et fascinans*).

In de H. Schrift toont God zichzelf in zijn grootsheid, rechtvaardigheid, barmhartige liefde en heiligheid. Als reactie hierop toont de mens steeds vrees voor God. Toen God zich op de berg Horeb in het brandende braambos openbaarde, trok Mozes zijn schoenen uit, “want de plaats waar gij staat is heilige grond”. Toen God zich vervolgens openbaarde, bedekte Mozes zijn gezicht, “want hij durfde niet naar God op te zien” (Ex. 3,1-6). Bij de profeet Jesaja lezen we hoe de toekomstige profeet God in een visioen ziet zitten op een hoge en verheven troon in de tempel, omringd door de serafijnen, die elkaar toeroepen: “Heilig, heilig is de Heer der machten; al wat de aarde vult is zijn heerlijkheid” – woorden die in het Sanctus van elke Heilige Mis worden herhaald vooraleer Christus op het altaar werkelijk aanwezig komt. De tempel schudt en vult zich met rook terwijl de profeet zijn onwaardigheid belijdt en zijn angst om verloren te gaan – woorden die herinneren aan de woorden van

de priester en de gelovige vooraleer de Heilige Communie ontvangen wordt¹. Het is enkel wanneer een serafijn de lippen van de profeet aanraakt met gloeiende kolen om zijn zonden uit te wissen dat Jesaja in staat wordt gesteld de stem van God te horen en er gehoor aan te geven (Jes. 6,1-9). Wanneer Jezus Petrus oproept na een nacht van tevergeefs vissen en dus tegen alle menselijke hoop in om in de ochtend opnieuw de netten uit te werpen, vangt Petrus een enorme hoeveelheid vis. De reactie van Petrus is alleszeggend: “Bij het zien daarvan viel Simon Petrus Jezus te voet en zei: ‘Heer, ga van mij weg, want ik ben een zondig mens’. Het is enkel wanneer Jezus zegt tot Simon: ‘Wees niet bevreesd, voortaan zult ge mensen vangen’, dat Simon Petrus alles achterlaat om Hem te volgen (Lc. 5,8-11).

Zo laten ons Mozes, Jesaja en Petrus zien dat in en doorheen de vrees voor God de heiligheid zich weerspiegelt en dat deze heiligheid aanstekelijk en aantrekkelijk werkt. Jezus zelf wijst op de betekenis van de vrees voor God wanneer Hij de leerlingen aanmaant hetgeen ze gehoord hebben van de daken te verkondigen en meteen vervolgt: “Weest niet bevreesd voor hen die wel het lichaam kunnen doden maar niet de ziel; vreest veeleer Hem die en ziel en lichaam in het verderf kan storten in de hel” (Mt. 10, 27-28). Enkel God valt te vrezen. Maar hoe kunnen we hierover correct nadenken? De heilige Thomas van Aquino stelt, meteen aan het begin van zijn uitvoerig traktaat over de vrees als gave Gods, de pertinente vraag: Is het wel mogelijk God, die de goedheid zelve is, te vrezen? Is het niet eerder zo dat wij op God en op zijn verlossende daden hopen?²

In zijn antwoord wijst Thomas erop dat God in geen geval een kwaad is dat gevreesd moet worden. De vrees voor God verwijst niet rechtstreeks naar God, maar naar de straf die de mens kan overkomen als hij zich door zijn eigen zonde van God afscheidt. God moet alleen gevreesd worden met het oog op de mogelijkheid dat we ons door onze eigen schuld van Hem afscheiden. De rechtvaardige straf komt van God, maar heeft haar reden in de zonde van de mens zoals Wijsh. 1,13.16 schrijft: “want God heeft de dood niet gemaakt en Hij vindt geen vreugde in de ondergang van hen die leven... Het zijn de goddelozen, die met hun handen en hun woorden de dood hebben ontboden...” De eigenlijke oorzaak van vrees, zowel bij straf als bij zonde, is het misbruik van de vrijheid door de mens, het verkeerde gebruik van de wil. Alleen als en voor zover de mens het ‘verbond met de dood’ (Wijsh. 1,16) verderzet, moet hij God vrezen. Wat de mens vreest in de strijd tussen goed en kwaad is uiteindelijk zijn eigen ontrouw en de gevolgen daarvan. Dit geldt vooral voor de christen, aan

1 Ik alludeer hier op de woorden “Heer, ik ben niet waardig, dat Gij tot mij komt, maar spréek en ik zal gezond worden” en de woorden van de priester, gebeden in stilte: “Heer Jezus Christus, laat het delen in uw Lichaam en Bloed voor mij geen vonnis zijn, en geen gericht, maar een kracht die mij sterkt naar lichaam en ziel en mij geneest van alle zwakheid.”

2 In wat volgt inspireer ik mij op *Summa Theologiae* (= ST) II-II, q. 19. Deze kwestie telt niet minder dan twaalf afzonderlijke artikelen.

wie God plechtig zijn bijstand voor het doen van het goede en zijn genade ook na de zonde heeft toegezegd.

Op basis hiervan kan Thomas ingaan op de relatie tussen Gods rechtvaardigheid en barmhartigheid. De twee eigenschappen van God kunnen niet tegen elkaar worden uitgespeeld. Gods barmhartigheid betekent niet dat God onze zonde als het ware door de vingers ziet, maar dat we zijn hulp ervaren om ons te reinigen van de zonde en de gevolgen ervan, en zo rechtvaardig worden voor God. Dit gebeurt vooral in het sacrament van de persoonlijke biecht. “In God moeten we zowel kijken naar de rechtvaardigheid waarmee Hij zondaars straft als naar de barmhartigheid waardoor we bevrijding krijgen. Als we naar zijn rechtvaardigheid kijken, worden we overmand door vrees; als we aan zijn barmhartigheid denken, worden we opgewekt tot hoop”³.

De vrees voor God staat niet tegenover andere houdingen die de mens tegenover God aanneemt en moet aannemen. De vrees voor God is niet in tegenspraak met de hoop, maar vult deze aan. In de hoop verlangen we de uiteindelijke ontmoeting met God waarin de laatste waarheid over onszelf en de geschiedenis waaraan we hebben deelgenomen zal uitgesproken worden⁴; in de vrees proberen we het pijnlijke verlies van God af te wenden. Deze twee horen duidelijk bij elkaar.

Het vertrouwen in God en Zijn rotsvaste zekerheid wordt ook niet op de proef gesteld door de aarzeling die de vrees met zich meebrengt. Want die zekerheid berust op Gods volmaakte macht en trouw, maar de onzekerheid van de vrees komt voort uit de onvolmaakte menselijke medewerking. Juist dit inzicht in de menselijke zwakheid beweegt ons om al ons vertrouwen op God te stellen, maar ook om gretig gebruik te maken van zijn genade. Nadenkend over Ps. 110(111),9: “Het begin van de wijsheid is de vrees voor de Heer” merkt de heilige Augustinus daarom op dat “voordat je aanspraak kunt maken op de beloning, moet je eerst je schulden betalen.” En ook, nog duidelijker: “voordat je kunt verlangen naar de God die belooft, moet je rekening houden met de God die dreigt. Want heilig en ontzagwekkend is zijn naam”⁵.

De juiste vrees voor God staat ook niet tegenover de liefde voor God. Integendeel, de vrees voor God maakt de weg vrij voor de liefde tot God. De liefde eist dat we alles vermijden wat Gods toorn zou kunnen uitlokken, dat wil zeggen, dat we het verlies van goddelijke genade vrezen. De heilige Bernardus schrijft aan het einde van zijn laatste geschrift *De consideratione*: “Men wordt een heilige door twee instellingen (*affectio*): de heilige vrees en de heilige liefde voor God. De ziel die deze deugden op volmaakte wijze bezit kan deze

3 ST II-II, q. 19, a. 1, ad 2.

4 Zie in het bijzonder Benedictus XVI, *Spe salvi*, nr. 44.

5 *Enarrationes in Psalmos 110*, nr. 9 in Aurelius Augustinus, *Over de psalmen. Uitweidingen 110-117*, Damon, Budel, 2020, p. 45.

gebruiken als twee armen om God te begrijpen, om Hem te omarmen en Hem dichtbij zich te houden terwijl hij zegt: 'Ik hou Hem vast en laat Hem niet meer los' (Hgl. 3, 4)⁶.

De vrees voor God mag dus niet op zichzelf worden gezien, maar in relatie tot de liefde voor God. Daarom benadrukt de apostel Johannes: "Liefde laat geen ruimte voor vrees. De volmaakte liefde drijft de vrees uit, want vrees duidt op straf en wie vreest, is niet volgroeid in de liefde. Wij hebben lief, omdat Hij ons het eerst heeft liefgehad." (1Joh. 4,18). De vrees voor straf is wat Thomas van Aquino "slaafse vrees" (*timor servilis*) noemt. De relatie van de slaaf tot de meester is gebaseerd op de macht van de meester die de slaaf dient. "Indien iemand zich tot God wendt en zich aan Hem hecht uit vrees voor straf, dan is dit 'slaafse vrees'". Voor zover de mens zich hierdoor wel degelijk tot God wendt, is de vrees voor straf zeker iets moreel goeds, maar het is onvolmaakt in vergelijking met de liefdesrelatie zoals die bestaat tussen ouders en kinderen of tussen echtgenoten⁷. Deze liefde gaat immers steeds samen met de eerbied de ander niet te willen beledigen omdat er tussen hen sprake is van een daadwerkelijk eenheid in liefde. Thomas spreekt hier van "kinderlijke vrees" (*timor filialis*), die ook in de liefde tot God aanwezig blijft of van "kuise vrees" (*timor castus*). Deze onderscheidingen ziet hij uitgedrukt in Rom. 8,15 ("Gij hebt een geest van kindschap ontvangen, die ons doet uitroepen: Abba, Vader!") en 2 Kor. 11, 2 ("Met uw enige bruidegom Christus heb ik u verloofd om u als een ongerepte maagd tot Hem te voeren") omdat het de liefde vanwege God is waardoor Hij onze Vader en onze Bruidegom geworden is.

In de 'slaafse vrees' is de vrees gericht op de straf als iets wat het eigen welzijn beïnvloedt. Net als eigenliefde is slaafse vrees verenigbaar met de liefde voor God indien de persoon *niet* zijn eigen welzijn als het uiteindelijke doel nastreeft. Het is onverenigbaar met de liefde voor God als het niet God als het uiteindelijke doel beschouwt, maar het eigen welzijn. Zoals de mens zichzelf kan liefhebben vanwege God en in God, zo kunnen ook 'slaafse' en 'kinderlijke' vrees voor God samen bestaan⁸. Moreel verwerpelijk is de 'slaafse vrees' die het innerlijke verlangen om te zondigen niet overwint terwijl het gerechtvaardigd is wanneer de wil zich innerlijk afkeert van de zonde⁹. Als één van de zeven gaven van de Heilige Geest (in navolging van Jes. 11,3) is de vrees voor God niet langer verbonden met de

6 *De consideratione*, boek 5, hfdst. 14 (PL 182, kols. 805-806): "Sanctum facit affectio sancta, et ipsa gemina: timor Domini sanctus, et sanctus amor. His perfecte affecta anima, veluti quibusdam duobus brachiis suis comprehendit, amplectitur, stringit tenet, et ait: Tenui eum, nec dimittam (Cantic. III, 4)".

7 Om die reden stelt het Concilie van Trente dat de slaafse vrees heilzaam kan zijn (DH 1526) en wordt in canon 8 het volgende veroordeeld: "Als iemand zegt: dat de vrees voor de hel, waardoor wij onze toevlucht nemen tot de barmhartigheid van God, door te treuren over onze zonde, of dat wij ons van zonden onthouden, is zonde of maakt de zonde nog erger, hij zij verdoemd." (DH 1558).

8 Zie ST II-II, q. 19, a. 4.

9 Zie ST II-II, q. 19, a. 6.

vrees voor straf. Als ‘kinderlijke vrees’ blijft ze zelfs in hemelse vreugde, voor zover de mens onderscheiden blijft van en onderworpen blijft aan de oneindige God¹⁰.

Waarom God vrezen? God als schepper

Tegenover de staat van aanmatiging door de mens staat God als Schepper. De mens kan eigenlijk niet aanmatigend tegenover God optreden maar de Schepper maakt wel degelijk aanspraken ten aanzien van de mens. “Huis van Israël, kan Ik niet met u doen als deze pottenbakker – godsspraak van Jahwe – ? Als leem in de hand van de pottenbakker zijt gij in mijn hand, huis van Israël” (Jer. 18, 6). “Want de hele wereld is voor U als de kleinigheid die de weegschaal doet hellen en als een dauwdruppel die in de morgenschemering op de aarde valt.” (Wijsh. 11, 22). Het *Compendium* van de Catechismus komt in nr. 76 te spreken over deze almacht van God en het aan Hem toebehoren van de mens als volgt: “God heeft alles voor de mens geschapen, maar de mens is geschapen om God te kennen, te dienen en te beminnen, om Hem in deze wereld heel de schepping in dankzegging aan te bieden, en om verheven te worden tot het leven met God in de hemel”.

God als Schepper is ook Heer van de geschiedenis, van de wereldgeschiedenis en van elke individuele geschiedenis, van onze persoonlijke geschiedenis, zoals op talloze wijzen merkbaar is in de geschiedenis van Israël, van de Kerk en van de gelovigen. De daad van het aanbidden van God omvat onvermijdelijk de heilige vrees voor de absolute, onbegrijpelijke en heilige God, voor zover de mens zichzelf erkent als volledig afhankelijk van Hem en als zondaar. In het aangezicht van deze God ervaart de mens zowel zijn nietigheid en broosheid als zijn behoefte aan verlossing en zijn onzekerheid over zijn verlossing. Daarom juist belijdt en aanbidt de gelovige God als de Heilige. Daarom bidden wij in het Gloria: “Gij die wegneemt de zonden der wereld, aanvaard ons gebed. Gij die zit aan de rechterhand van de Vader, ontferm U over ons. *Want* Gij alleen zijt de heilige, Gij alleen de Heer. Gij alleen de allerhoogste, Jezus Christus...” Tot Hem richten wij ons tijdens de kruishulde op Goede Vrijdag: “Heilige God, Heilige Sterke, Heilige Onsterfelijke, ontferm U over ons.” Ten overstaan van Zijn aangezicht vragen wij ons beschaamd af: “wat is dan de mens dat Gij acht op hem slaat, het menskind dat Gij hem aanziet?” (Ps. 8,5).

God als rechtvaardige rechter

Aangezien God dezelfde is en blijft, gisteren, vandaag en tot in eeuwigheid (vgl. Hebr. 13,8), dient men zeer behoedzaam te zijn met het creëren van vermeende

¹⁰ Zie ST II-II, q. 19, a. 10 ad 3; a. 11 ad 3.

tegenstellingen tussen het Oude en het Nieuwe Testament inzake opvattingen over Gods rechter-zijn en de vrees voor God als rechter. Bovendien roept Christus zelf ons op vrees voor God te hebben: "Tot u, die mijn vrienden zijt, zeg Ik: Vreest niet hen die het lichaam doden, maar daarna niets ergers kunnen doen. Ik zal u zeggen wie gij moet vrezen: vreest Hem die, nadat Hij gedood heeft, macht bezit om in de hel te werpen. Ja, Ik zeg u, vreest Hem!" (Lc. 12,4-5). Meer zelfs, Christus verstrengt zelfs het Oude Testament: niet enkel wie doodt, maar zelfs wie vertoornd is op zijn broeder zal strafbaar zijn met het vuur van de hel (vgl. Mt. 5,21-22).

Deze en vele andere woorden van Jezus tonen aan dat God veel van mensen verlangt. "Weest dus volmaakt, *zoals uw Vader* in de hemel volmaakt is (Mt. 5, 48). "Wie de hand aan de ploeg slaat, maar omziet naar wat achter hem ligt, is ongeschikt voor het Rijk Gods" (Lc. 9,62). "Zo kan niemand van u mijn leerling zijn, als hij zich niet losmaakt van al wat hij bezit" (Lc. 14,33). "Van ieder aan wie veel is gegeven, zal veel worden geëist, en wie veel is toevertrouwd, van hem zal des te meer worden gevraagd" (Lc. 12,48). De woorden van de Heer zijn krachtige aansporingen om Gods geboden serieus te nemen. Nog belangrijker zijn zijn daden, vooral zijn lijden. Aan de voet van het kruis kunnen we nadenken over de toekomst van onze onsterfelijke ziel. Kijkend naar het kruis, dienen we ons niet te schamen voor onze geestelijke luiheid?

Terecht schrijft Paulus: "De geest die gij ontvangen hebt, is er niet een van slaafsheid, die u opnieuw vrees zou aanjagen. Gij hebt een geest van kindschap ontvangen, die ons doet uitroepen: Abba, Vader!" (Rom. 8,15). Maar tegelijkertijd belijdt hij dat God Rechter is: "Houdt daarom Gods goedertierenheid voor ogen, maar ook zijn gestrengheid: zijn gestrengheid voor de takken die zijn afgevallen en zijn goedertierenheid jegens u, indien gij tenminste zijn goedheid trouw blijft. Anders wordt ook gij weggekap." (Rom. 11,20).

Maar de gelovige moet niet vergeten dat de genade die hem bevrijdt die van de Rechter is. Met betrekking tot zichzelf moet hij altijd de vrees bewaren, omdat hij weet heeft van zijn eigen nietigheid en ontoereikendheid, zijn voortdurende afhankelijkheid van Gods genade. De vrees vernietigt valse zekerheid en richt de blik van de gelovige weg van zichzelf naar Gods genade die hem als enige in stand houdt maar het brengt ook het verantwoordelijkheidsbesef met zich mee dat hij vermaand kan worden, dat hij "met ernst werk moet maken van zijn heil" (vgl. Fil. 2,13). Volgens Paulus zijn hoop en vrees geen tegenpolen, maar verbonden met elkaar zodanig dat, net omdat men hoopt, men ook dient te vrezen. Verschillende malen vermaant Paulus de algemene heilswil van God te beschouwen als een absolute zekerheid: "Maar neemt u in acht, weest niet overmoedig" (Rom. 11, 21); "Daarom, wie meent te staan, moet oppassen dat hij niet valt." (1Kor. 10,12). "Of miskent gij zijn rijkdom aan goedertierenheid

en geduld en lankmoedigheid, en beseft ge niet dat Gods goedheid u tot inkeer wil brengen?” (Rom. 2,4). Paulus zelf, die op allerlei manieren voor Christus heeft geleden – vijfkeer gefolterd, drie keer met roeden geslagen, één keer gestenigd (2Kor. 11,24), is zich hiervan terdege bewust: “Want al ben ik mij van niets bewust, daarom ga ik nog niet vrijuit. De Heer is het die over mij oordeelt” (1Kor. 4,4).

Met misschien meer nadruk schrijft de apostel Johannes over de liefde: “De volmaakte liefde drijft de vrees uit, want vrees duidt op straf en wie vreest is niet volgroeid in de liefde. Wij hebben lief, omdat Hij ons het eerst heeft liefgehad.” (1 Joh. 4, 18-19). Natuurlijk, hoe meer men van God houdt, hoe minder bang men is voor straf en hoe minder men hoeft te vrezen. Maar deze vrijheid van vrees geldt alleen voor hen die volmaakte liefde hebben. Zij die zich in volledige harmonie met Gods wil weten, hebben zeker niets te vrezen. Maar wie van ons kan dat zonder voorbehoud over zichzelf zeggen?

Meer zelfs, in de genezing van de blindgeborene wordt ons geleerd dat de vrees voor God een voorwaarde is voor het verhoren van een gebed door God. Deze vrees voor God manifesteert zich in de vervulling van Gods wil. “Wij weten dat God niet naar zondaars luistert, maar als iemand godvrezend is en zijn wil doet, dan luistert Hij naar zo iemand” (Joh. 9,31). Weten we wat het betekent om voor Gods rechterstoel te verschijnen als vader, moeder, werkgever, werknemer, leraar, opvoeder? Weten we het en denken we erover na? Worden wij wel bevangen door de heilige vrees of wij wel goed gebruik maken van de genadegaven die God ons geschonken heeft en of we deze genaden niet laten hebben verloren gaan omdat we de verborgen schat van het hemels koninkrijk niet of te weinig gezocht hebben of er nauwelijks iets voor over hebben gehad?

De vruchten van de vrees voor God

Laten we tot slot ingaan op de vruchten van de boven geschetste vrees voor God. De vrees voor God weerhoudt ons van de zonde. Want de vrees voor God haat het kwaad (vgl. Spr. 8,13). “De vrees voor Mij leg Ik in hun hart, zodat ze Mij nooit meer verlaten.” (Jer. 32,40). Wie God vreest, let op zijn heilige wil. De vrees voor God versterkt de wil tegen verleidingen, zodat we ervoor terugdeinzen God te ontvluchten en vrezen Zijn hulp te verliezen. De vrees voor God weerhield de oude Eleazar ervan om tegen Gods gebod in te gaan. Eleazar zei: “En al ontkom ik voor het ogenblik aan een bestraffing door de mensen, nooit, het zij levend of dood, ontkom ik aan de hand van de Almachtige.” (2Makk. 6,26). John Henry Newman schrijft over de vrees voor God: “het brengt ons ertoe bescheiden en eerlijk over de dingen na te denken, geduldig te onderzoeken,

twijfel en onzekerheid te verdragen, volhardend te wachten op meer licht, traag te spreken en weloverwogen te beslissen”¹¹.

De vrees voor God drijft de zonde uit (vgl. Sir. 1,27). Wanneer de heilige Cyprianus terugdenkt aan het nieuwe leven dat zijn doopsel gebracht heeft en zich afvraagt hoe zo’n “grote ommekeer” mogelijk is, komt hij tot het inzicht dat God hem weliswaar tot een “leven van deugden” heeft in staat gesteld maar ook dat deze gave geen automatisme is. “Als wij onze onschuld maar behouden door vrees! Dan kan de Heer, die in Zijn mildheid door uitstorting van de hemelse genade onze geest is binnengestroomd, dankzij onze goede werken ook in onze ziel te gast blijven en daar behagen in scheppen. We moeten voorkomen dat we nalatig worden door de eenmaal verkregen zekerheid en dat de Oude Vijand ons opnieuw bekruipt”¹². Vrees en ontzag voor God uiten zich in het goede handelen en beschermen tegen de nalatigheid die zich uit in te denken dat het doopsel de gedoopte immuniteit tegen de vijand heeft verleend. Als wij zelf het huis zijn waar de Heilige Geest zijn intrek heeft genomen, zo schrijft Cyprianus, “laten wij dat huis beschilderen met de verf van onschuld en verlichten met het licht van gerechtigheid”, met dat wat “steevast fris en gaaf, onverminderd fraai, langdurig luisterrijk [is]”¹³.

Indien Goethe gelijk heeft dat “zonder ernst niets mogelijk is in de wereld”, hoe zou er dan in het hiernamaals iets mogelijk zijn met lichtzinnigheid¹⁴. De Heilige Schrift roept bijna op elke bladzijde op tot deze ernst. “Maak u niets wijs: God laat niet met zich spotten. Wat een mens zaait zal hij ook oogsten. Wie zaait op de akker van zijn zelfzucht, zal verderf oogsten; wie zaait op de akker van de Geest, zal van de Geest eeuwig leven oogsten” (Gal. 6,7-8), roept Paulus ons toe. En op een andere plaats vermaant hij: “Let dus nauwkeurig op hoe ge u gedraagt: als verstandige mensen, niet als dwazen” (Ef. 5,15). De vrees voor God doet ons al Gods gaven ernstig nemen en leert ons er voorzichtig mee om te gaan: met onze kracht, met onze tijd, met ons geld. De vrees voor God geeft ons een heilzame schroom om Zijn plannen voor ons te dwarsbomen, om ons leven te verknoeien en Zijn beloning te laten links liggen. We bidden vaak “dat we de beloften van Christus waardig mogen worden”. Waarom? Omdat we

11 *Parochial and Plain Sermons* vol. VIII, 8, Ignatius Press, San Francisco, 1997, p. 1632.

12 Cyprianus, *Aan Donatus*, nr. 4 in *Bidden in een boze wereld*, vertaling V. Hunink, Damon, Budel, 2006, p. 33.

13 *Aan Donatus*, nr. 15 in *Bidden in een boze wereld*, p. 57.

14 *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, Boek 6, hoofdstuk 7: “Fürwahr – fuhr er fort – ohne Ernst ist in der Welt nichts möglich, und unter denen, die wir gebildete Menschen nennen, ist eigentlich wenig Ernst zu finden; sie gehen, ich möchte sagen, gegen Arbeiten und Geschäfte, gegen Künste, ja gegen Vergnügungen nur mit einer Art von Selbstverteidigung zu Werke, man lebt, wie man ein Pack Zeitungen liest, nur damit man sie loswerde, und es fällt mir dabei jener junge Engländer in Rom ein, der abends in einer Gesellschaft sehr zufrieden erzählte, daß er doch heute sechs Kirchen und zwei Galerien beiseitegebracht habe. Man will mancherlei wissen und kennen, und gerade das, was einen am wenigsten angeht, und man bemerkt nicht, daß kein Hunger dadurch gestillt wird, wenn man nach der Luft schnappt”.

ons zorgen moeten maken over onze waardigheid. De beloften van Jezus komen niet zomaar naar ons toe; ze worden vervuld in overeenstemming met de mate van onze ontvankelijkheid. Daar moeten we ons zorgen over maken, niet over Gods trouw. Jezus vervult zijn beloften alleen in hen die er gewillig en verlangend op wachten.

De vrees voor God vervult ons met een heilige ijver om alles te doen wat God van ons verwacht, met een heilige rusteloosheid die maakt dat we niet denken dat het genoeg is, om met een heilige passie God te behagen, met een heilige bezorgdheid voor elke ziel. Het is deze vrees die ons doet belijden met Petrus: “Heer, ga van mij weg, want ik ben een zondig mens” (Lc. 5,8). Het is dezelfde vrees die ons, nadat we alles gedaan hebben wat ons gevraagd werd te doen, doet zeggen: “Wij zijn onnutte knechten; wij hebben alleen maar onze plicht gedaan” (Lc. 17,10).

De vrees voor God brengt ons aards en eeuwig geluk. Het loon van de vrees voor God is vrede van hart op aarde en eeuwige gelukzaligheid in het hierna-maals. Immers, wie God vreest, heeft voor niets of niemand angst maar bezit daarentegen een bron van kracht die hem verankert in God. In de woorden van Gregorius de Grote: “Een gewicht van vrees is een anker voor het hart” en ondanks de stormen van onrustige gedachten blijft het vast verankert “in de kust van de goddelijke liefde”¹⁵.

De godvrezende mens weet zich veilig in Gods voorzienigheid. Toen de oude bisschop Polycarpus van Smyrna (69-155) voor de rechter stond vanwege zijn geloof, dreigde de rechter dat hij hem niet voor de wilde beesten zou gooien, maar op de brandstapel zou zetten als hij niet van gedachten zou veranderen en Christus zou afzweren. Polycarpus antwoordde: “Je bedreigt me met een vuur dat eventjes brandt en vervolgens weer uitgaat. Je hebt zeker geen idee van het eeuwige straffende vuur dat hen wacht die de zonde begaan. Waarom aarzel je? Doe wat je wil!”¹⁶.

De Schrift bevat talloze beloften voor hen die de Heer vrezen. “Gelukkig de man die de Heer vreest.” (Ps. 111(112),1; vgl. Ps. 33(34),8). “Zijn ogen zijn gericht op wie Hem vrezen” (Sir. 15,20). God hoort de bange klacht van die hem vrezen en verlost hen (vgl. Ps. 145(144),19). Maar het omgekeerde is waar: zij die God niet vrezen, vervallen in angst voor duizend kleine goden. Dit is een vaststelling die we vandaag kunnen maken: Velen geloven niets, maar vrezen alles. In dezelfde mate waarin de vrees voor God afneemt, neemt de angst voor de mens toe. Men is bang voor het oordeel van collega’s en werkgevers, van burens en contacten op sociale media.

15 Gregorius, *Moralia* Boek VI, 38, 58 (PL 75, 762D): “Anchora enim cordis est pondus timoris ; et plerumque fluctu cogitationum quatitur, sed per disciplinae suae vincula retinetur; neque hoc tempestas suae inquietudinis ad naufragium pertrahit, quia in divini amoris littore perfecta caritas astringit.”

16 Irenaeus, *Het martelaarschap van Polycarpus* XI, (SC 10, p. 259)

Wie in de vrees voor Gods heeft geleefd, is ook in staat in de vrees voor God te sterven. Hem vergaat het zoals de rouwmoedige misdadiger. Hij berispte zijn lotgenoot voor zijn godslastering met de woorden: “Heb zelfs jij geen vrees voor God, terwijl je toch hetzelfde vonnis ondergaat?” In het aangezicht van de dood vond de rouwmoedige misdadiger de vrees voor God terug die hem tot de belijdenis van het koningschap van Christus bracht: “Daarop zei hij: ‘Jezus, denk aan mij, wanneer Gij in uw Koninkrijk gekomen zijt’. En Jezus sprak tot hem: ‘Voorwaar, Ik zeg u: Vandaag nog zult gij met Mij zijn in het paradijs’.” (Lc. 23,39-43).

Besluit

We moeten opnieuw leren de vrees voor God te waarderen, in praktijk te brengen en aan anderen te leren. Indien we door God als zijn kinderen zijn aangenomen en hierdoor Hem Vader mogen noemen en dit willen verkondigen, dan kunnen en mogen we ook niet zwijgen over de verwachtingen die God van ons heeft, over de offers en het werk dat gebracht moet worden in de wijngaard van de Heer, over de duidelijke, vastberaden en soms pijnlijke beslissingen die de Heer van ons vraagt; over de eigenliefde die ons verwijdert van God en over de rechtvaardigheid van diens barmhartigheid.

Deze bijdrage werd gesponsord door het National Science Centre, Poland, in het kader van de “OPUS” grant “Biblical Exegesis and Jewish-Christian relations from the perspective of Thomas Aquinas’ Commentary on the Letter to the Hebrews” (no. 2019/35/B/ HS1/00305).

Dr. Jörgen Vijgen is lid van de Pauselijke Academie van Sint Thomas van Aquino, lid van de redactie van *Communio* en doceert aan de priesteropleidingen van de bisdommen Haarlem-Amsterdam en 's-Hertogenbosch.